

a "őretől" helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

még néha

próbálom az

anyanyelvem,

nagyon szeretnék

megérteni mást

2020. június 6.

IV. évfolyam 23. szám

4

Gerencsér Anna
novellája

5

Marcsák Gergely,
Szondy-Adorján György
és Ráday Zsófia versei

8

Shrek Tímea
meséje

Az üzenet (részlet, 1992)

vezérvess

Farkas Wellmann Endre Centenáriuma

A megértés felé út már nem vezet
amit látunk, mint délibáb kísért.
amit lenni hittünk, az mind elveszett.
tanulunk élni, halni semmiért.

hallgat a térkép, a törésvonalak
praetori lábszag itatja át
és felvizezett komcsi honfibu
tanulgatjuk ezerből a százat
a látóhatár meg vérszín-vonalú
és fojtogat a hősies alázat.

a történelem mindig furcsa játék
a nemzet pedig mindig feladat
ha csönd van éjjel, ma is hallani
mind ott sírunk a versailles-i kert alatt.

és minden kertben idegenek járnak,
az Európa-szeméttelenen
de tudunk még élni magyarul
és ez valahol több mint kegyelem...

in memoriam

„Ma már visszhang kell” - Harag Györgyre emlékezünk

Bonczidai Éva

„Ne színezd! Ez így műszép beszéd. Törjed! Törd össze!”, „Látszik, hogy játszani jössz”; „Ne legyen kész a szöveg!” – ez néhány instrukció Harag György a *Vihart* dokumentáló próbanaplójából. Mit lehet visszaadni egy rendezőegyéniség karizmájából? Főként úgy, hogy személyesen nem találkozhattunk és az előadásait is igazából csak mások rajongva felidézett emlékeiből és újságcikkekből, könyvekből ismerem? Talán csak ezt a rajongást lehet érzékeltetni, mégis fontos, hogy emlékezzünk Harag Györgyre (1925–1985).

Különleges ismertetőjele nincs

Harag György 1925. június 4-én született Margittán, de igazi gyermek-nosztalgiaival Tasnádra gondolt, ahol a harmincas évek elejétől élt a család. Középiskolai tanulmányait Nagyváradon végezte, majd érettségi után egy évig segédmunkásként dolgozott és kerámia-készítést tanult Budapesten. 1944 májusában szülei és két öccsével együtt deportálták, a szilágysom-

lyói gettóba kerültek, a téglagyár területén egy hónapig tartották őket szabad ég alatt. Harag György az auschwitzi láger kapujában látta utoljára családját 1944. június 8-án, amikor különválasztották az azonnali halálra és a kényszermunkára ítélteteket. A 72331-es nyilvántartási számot tetoválták a karjára, majd néhány nap múlva Mauthausenbe menetelt. 180 cm magas férfi, sovány testalkatú, arca ovális, szeme kék, orra, szája, füle, fogazata

normális, haja szőke, különleges ismertetőjele, jellegzetessége nincsen – ez derül ki róla az 1944. június 13-án írt lágerkártyából. „Azt hiszem, különös a természetem – vagy túl fiatal voltam ahhoz, hogy felfogjam, amit átéltem – mert a szörnyűségek sem fizikailag, sem lelkileg nem traumatizáltak egész életemre, mint annyi más túlélőt. Pedig emberi képzeletet felülmúló szenvedésben volt részünk” – jegyezte meg egy későbbi interjújában.

Mauthausenből Ebenseebe vitték, hónapokig mínusz húszfokos hidegben dolgoztak egy szál ingben, a hegyet bontották, mert a németek egy lebombázhatatlan lőszergyárat akartak létesíteni. Harag György egyik nap huszonöt botütést kapott, sebei hamarosan eltályogosodtak, ezért a lágerkórházba került. „Többször is megoperáltak, érzéstelenítés, gyógyszer nélkül. De talán mégis ennek köszönhetem az életemet. Hogy a telet fekvő, pléd alatt, a kórházban vészeltem át. [...] Közvetlenül a felszabadulás előtt már jóformán hullák között fekvőtem, majdnem olyanszerű állapotban, mint az agkori végelgyengülés lehet. És ebben a félig önkívületi állapotban hallottam, vagy csak

úgy rémlik, hogy hallottam, hogy az orvosok vitatkoznak mellettem: – Adjuk be ezt a C-vitamin-injekciót neki? Úgyis kimúlik... Hallottam Benedek doktor hangját: – Ez a legfiatalabb, adjuk be... – S kaptam egy utolsó percig rejtegetett, salvarsannal és bizmutterrel kevert C-vitamin-injekciót. Lehet, hogy ezért maradtam életben” – mondta el egyszer Marosi Ildikó kérdésére. Az 1500 fős szállítmányból egyedül Harag György maradt életben. 1945 májusában tért haza Tasnádra. Ő sosem hozta szóba, de ha kérdezték a lágerről, sosem beszélt gyűlölettel, és azt mondta, akit érdekel, mi történt ott, Nyiszli Miklós *Orvos voltam Auschwitzban* című könyve pontosan leírja.

szerkesztőségi terepasztal

A PRÓZA IDEJE

Szentmártoni János

Nemsokára regényt fogok írni. Elég volt a rohanásból. Még a karantént is olyan tempóban éltem itthon, hogy szörnyű. Napi tíz-tizenkét órát püföltem munkámban a laptopot, s kint a kertemben közben lezajlott a tavasz. Egy helyben is versenyt futottam az idővel, a járvánnyal, az életemmel. És hiába. Eredmény nem sok, legalábbis ami látható. De innentől nem eredményeket akarok, hanem pillanatokot, amiket megélek. Illatokat, amiket belélegzem. Tapintható világot, amit ujjhegyem pórusaival fedezek fel fokról fokra. Hallgatni a rozsdafarkú csettegését a fészke körül ólálkodó macska fölött, a tenger morajával felérő lombzúgást a völgyből. Érezni, ahogy áttűz a nap, átfúj a szél, átmos a víz...

Ezt a szanaszét vibrálást, ami jelenleg az agyam, csak tartós és szívós prózáírással lehet majd elcsitítani, mederbe terelni. A vilámlámszerű versek lehet, hogy csak még inkább felzaklatnák. De ha rákényszerítem, hogy rendszer-

esen és kiszámíthatóan, bizonyos időközönként csak egyfelé koncentráljon, vagyis befelé, akkor van esély arra, hogy újra feltöltődik az emlékek ásványaival. Muszáj újra meghallanom a gondolataimat. Nem csupán az ötleteim, a meglátásaim, a javaslataim, amelyekkel a hétköznapokat próbálok kitölteni – hanem a gondolataim, amelyekkel az életemet kéne.

Sokszor pazarlóan élünk, eltékozoljuk, ami szent, s kuporgatjuk, ami hasztalan és értéktelen. Nincs időnk rádöbbenni arra, hogy fordítva kellene. Úgy tovább tartana az út, a csend, a szomjunkat oltó béke.

Kisgyerek koromban óráig bámultam kamratetónkról a vonuló felhőket. Mintha meg akartam volna érteni valami felfoghatatlant. Azt a roppant egészet, amelynek körforgásában elenyésző kis pont a hullámpaláról bámuló gyerek, mégis része, s ezt abban a pillanatban meg is érzi. Borzongató és csodálatos élmény volt néha.

Azóta berepültem a fél világot, álldogáltam óceán partján, viking kikötőkben, kenguruk földjén, világvárosok híres épületei előtt – s mintha mindenütt azt a semmihez sem hasonlítható érzést kerestem volna, amit később földrengések temettek törmelék-hegyek alá. Azt a külvárosi kamratetót, amely felszívódott gyerekkorom nyaraiban. Azt a pár pillanatot, amikor egyé válsz mindennel, ami körülvesz, még azzal is, amely közömbösen forog óriás csillagszerkezetével az idők kezdete óta, s amelyre a vadakat riasztó táborítúzek fényköréből is csak lopva mertek kipillantani az őseink.

Eljött a próza ideje. Nem mint ha nem vágyakoznék a vers ledér kalandjai után. De most föl kell szántanom az utat, amin idáig elvergődtem, hogy kiszabaduljanak a tanulság lidércei. Valamit össze kell raknom. Valamit, ami régóta hiányzik, ha valaha is létezett egyáltalán.

Táltos (akril, vásznon, 80 × 80 cm, 2002)

tárca

HOGYAN BESZÉLGESSÜNK KULTURÁLTAN ANYAGIAKRÓL?

Juhász Kristóf

Mivel szomorú tapasztalataink szerint hazánkban az ember anyagi helyzete oly mértékű tabutéma, hogy az erről való egészséges diskurzus gyakorta még házaspárok családi kommunikációja során is számottevő problémának bizonyul, ezúton kívánunk segítséget nyújtani a pénzügyekről való dialógusmodellek életszerűen illusztratív szemléltetésével a különböző társadalmi kasztokba tartozó (vagy magukat tartozni vélő, netán kívánó) érintetteknek és érdeklődőknek.

– Mikor utalják a következő havit? – kérdezte a titkárnő.

– Holnapután délután kettő és öt között érkezik meg a közös folyószámlánkra – felelte a titkár.

– Idén harmadszor késnek fél órát uszkve. Mit gondolsz, érdemes őket emlékeztetni arra, hogy a szerződés vonatkozó elemeinek részletei rájuk is vonatkoznak? – kérdezte a titkárnő.

– Egyetértek és iktatom. Valamint kivonatosítom az iktatandó panaszt, illetőleg a figyelmeztetés elküldendő másolatának hitelesített példányát. A hétvégén babaúsztatásra megyünk, ugye? – felelte és kérdezte a titkár.

– Rendben. Rosszul emlékszel, drágám, babamasszásra megyünk, mert páratlan

hétvége van – válaszolt és helyesbített a titkárnő.

– Hogyne. Itt ird alá, hisz jól tudod, hogy minden szignóval hitelesített okirattól olyan mentális orgazmusom van, hogy utána hajnalig ringatom boldog öntudatlanságban a gyereket – értelmelte, kérte és vallotta a titkár.

– Természetesen. Én ilyenkor attól a tudattól élvezek, hogy együtt nem gondolunk semmire. De hisz úgyis tudod – nyugtázta a titkárnő, és csak úgy sugárzott a biztonságérzettel.

– Mikor jön már meg a nyomorult fizetése? – kérdezte a művész.

– Majd amikor a nagyritkán kultúrát valódeközö bizniszbürokrácia kegyeskedik végre vágy és múlandóság éber realizálásától gyötrött arcomba vágni azt a nyomorult teljesítéskivonatot, amire majd ráírhatom, hogy én vagyok én, hogy a szerencsétlen karkai falanszterrobotagyukban világossá váljon, hogy valóban én, és én hazudtam össze azt a fél kiló nyomdaipari mellékvégeterméket, amiért pénzt kell utalniuk – felelte a művész.

– És én, és én mit szólnak? Tíz évvel ezelőtt időpontot kértek tőlem a rádiók, hogy mikor érek rá átvenni a jogdíjakat! A lemezkiadók a kapucsenő gombját nyalogatták kínjukban, hátha az illatosított

nyáluktól bekövetkező rövidzárlat következtében meghallom a csöngetést, mert akkora gázszival tartoztak, hogy kizárólag személyesen vélték biztonságosnak átadni! És erre jössz nekem mindenféle Kafkákkel meg mellékrohadékokkal, hülye egoista? – kérdezte a művész.

– Mit értesz te engemhez, zsémbes asszony? Inkább kimegyek a foájéba, és kibontok a telihold sápadt fényénél egy pösönnyi sandepityiét – felelte a művész.

– Etesd a posztmodernitás petyhüdt péniszén lágylelkű lapostetvekként lébecoló, rosszarú, rákrágtá recenzenseid ezzel a szánalmasan szamizdatszerű szöveggel! Úgyis tudom, hogy a pincébe mész a mócsingos-huzatos paraszborod szüröcsölgetni búzhódt, püffedt ajakaddal, mi rég még oly sok néma csókom várta! – fejtette ki a művész.

– Szeretni foglak a síríg – foglalta össze a művész, és gyors mosdás után nemi életet éltek ismét.

– Másfél milliárd? – kérdezte mosolyogva a politikus asszony.

– Kettő vagy három – felelte mosolyogva a politikus.

– Közben mindketten pontosan tudjuk, hogy arra gondolunk, hogy a következő kampány költségvetésének belső ellenőrzése címen mennyit lehetne a szóban forgó összegekből átcsoportosítani, hogy közben a vonatkozó külgazdasági referenciák érdekkompozitációja a másik részvételének váratlan elmaradása esetén is maximális nyíltsággal abszolválható legyen, tekintettel a geopolitikailag determinált külkapcsolati mutatókra – mondta mosolyogva a politikus asszony.

– Én közben már arra is gondoltam, hogy az északnyugati hadseregcsoport kapná a pedagógusok költségvetését, a pedagógusok meg a nyugdíjasokét. Senki nem venné észre a különbséget, ha meg mégis, akkor nyilvánosságra hoznánk az egészet a szakértők neve alatt, az érintettek meg tüntetének egymás ellen – mondta mosolyogva a politikus.

– Örülök, hogy addig mosolyoghatok együtt veled, amíg bele nem döglünk – mondta mosolyogva a politikus asszony, és bekapcsolta a plazmatévét.

– Hun a pénz? – kérdezte a parasztasszony.

– Hát ottan biztos nincs – felelte a paraszt.

– Akkor meg hun van? – kötötte magát a parasztasszony.

– Azt nem tudom, de van itt valami egészen más – évődött a paraszt.

– Osztán micsoda? – érdeklődött a parasztasszony.

– Jer ide, no, megmutatom – vigyorgott a paraszt, aki képtelen volt rosszul érezni magát.

– Where is my fuckin money, you petite faggot goatsucker bitch? – kérdezte a többnemű, világpolgár milliárdosivadék.

– Money, money, money, must be funny – énekelte az Eco669 sorozatszámú, digitálisan és vagoranálisan személyre szabott, péniszfejű szexrobot.

– The money is money, you lovely excellent copypaste helladyboy, fuck you – dúdolta az ivadék.

– The sex is sex, the fuck is fuck, and the mainstream worldprogramming is the digital apocaliparmageddonfuneral – skálázta a szexrobot, és úgy trilláztak, akár a párjukat kereső pacsirták.

– Tettél-e télire félre? – kérdezte a kis mókuszlány.

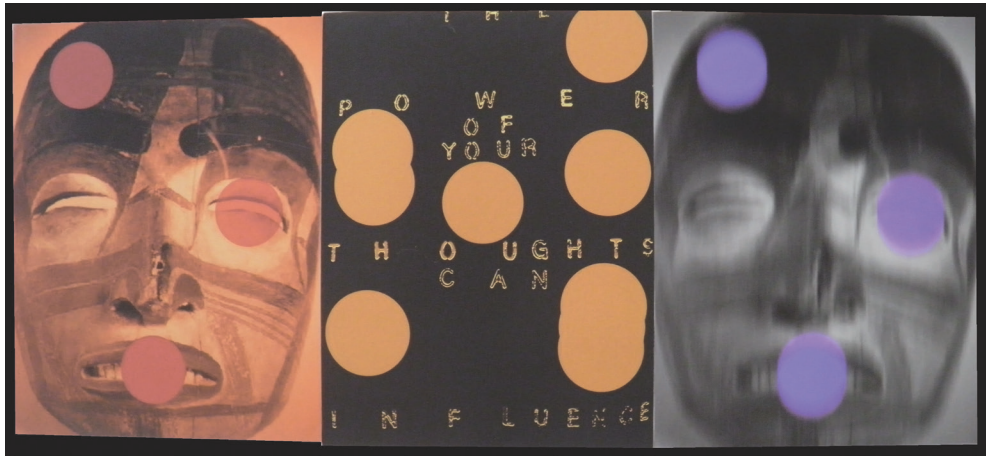
– Tettem, bizony, tettem – felelte a kis mókuszfiú.

– Aztán mit tettél? – kérdezte a kis mókuszlány.

– Tettem, bizony mikket-makkot – felelte a kis mókuszfiú.

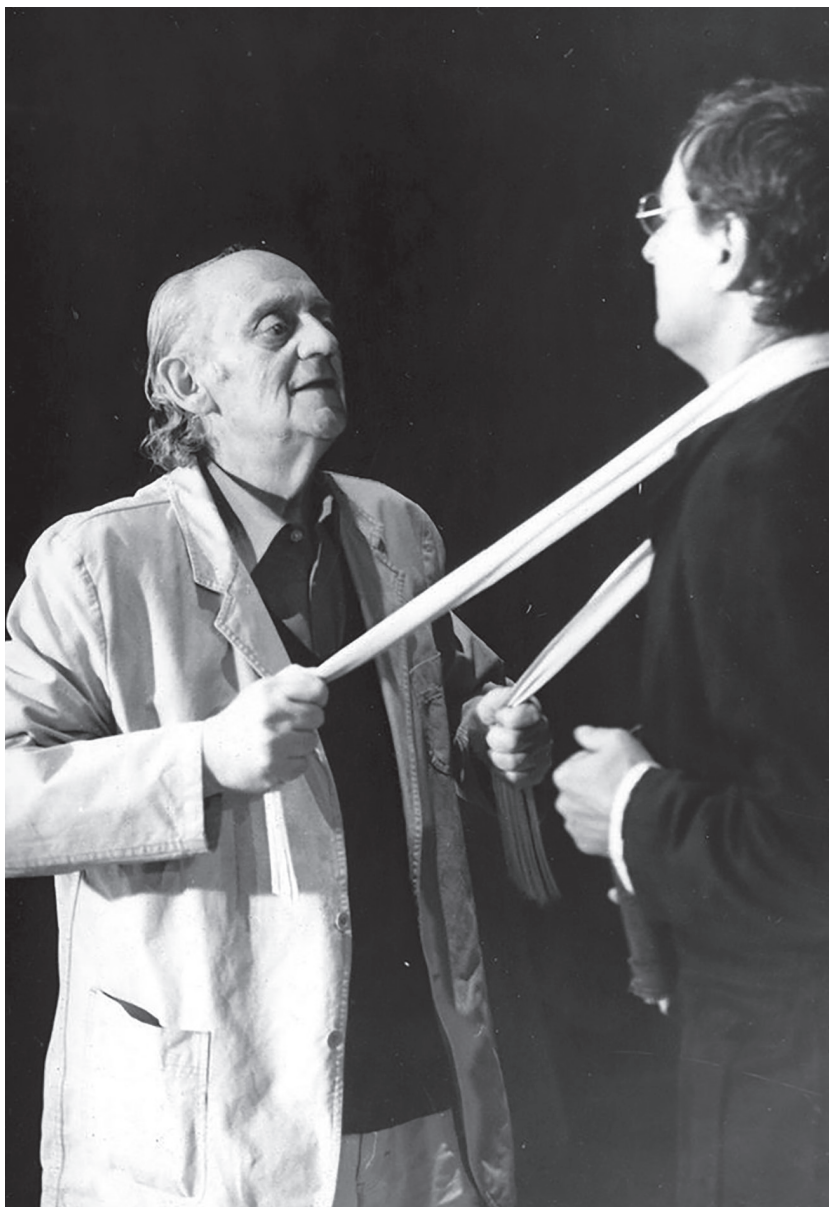
– Aztán hová tetted? – kérdezte a kis mókuszlány.

– Tettem, bizony fa odvába – felelte a kis mókuszfiú, és boldogan éltek, amíg meg nem haltak.

Idle no more (2011)

in memoriam

Harag György és Cornel Popescu a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház román tagozatán rendezett Cseresznyeskert próbáján

„Az ajtókat soha nem zártuk be”

Hosszú lábadozás után gyógyult meg, majd felvételizett a kolozsvári Zenei és Színművészeti Akadémia színész szakára. A legjobb négy évfolyamtársával együtt még elsőévesként szerződtek a színházhoz, 1949-től már rendezett is.

1953-ban a végzős hallgatók Nagybanán – az ott már működő román társulat mellett – magyar tagozatot alapítottak, és Harag Györgyöt felkérték, hogy menjen velük. 1960-ig volt ennek a fiatalokból álló társulatnak az igazgató-főrendezője. „Összehoztam egy igazi társulatot, egy olyan egységes közösséget, amely úgy élt, mint később a Living vagy a Grotowski-csapat. Egy tömbházban laktunk, az ajtókat soha nem zártuk be, egész nap együtt voltunk, csak a színháznak éltünk” – idézte fel ezt a hőskort, amikor hátrahagyva a kolozsvári biztos állást és ígéretes pályát, Nagybanán igyekezett megteremteni azt a közeget, amely lehetővé teszi a színház új útjainak kiépítését. „Az előadásaink nem voltak tökéletesek, de nagyon sok érdekes dolog volt bennük. Különösen nagyszerű volt a hit, a dinamizmus, az önfeláldozás. Estéről estére lehetett érezni, hogy életre-halálra megy a játék. Én is

kipróbáltam mindazt, amit négy éven át tanáraimtól megtanultam” – összegezte ezeket az éveket.

1956-ban a színház Nagybanánról áttelepült Szatmárnémetibe, ahol összehasonlíthatatlanul jobb körülményeket biztosítottak számukra. (A szatmárnémeti magyar társulat ma Harag György nevét viseli.) Önálló tanulmányként használhatók ma is a *Hamlet*-rendezésével kapcsolatos jegyzetei, amelyek két nagy című műve alatt készültek: *A Hamlet rendezői felfogása és Jegyzetek a Hamlet rendezői megoldásaira* – hívja fel a figyelmet Csirák Csaba.

Harag György színházi pályája Kolozsváron kezdődött és itt fejezte be hatvanéves korában a Magyar Színház főrendezőjeként. „Nemcsak a román, a romániai magyar nyelvű színháznak, s nem csupán az egyetemes magyar színháznak volt kiemelkedő alkotója; a huszadik század második felében Európa egyik legjelentősebb rendezőjévé vált” – írja róla Nánay István. Pályatársai és egykori kollégái pedig rendre kiemelik, hogy mindenkit egyenrangú alkotótársnak tekintett, türelemmel, szeretettel és őszinte érdeklődéssel hallgatta meg őket, és úgy vezette a próbaanyagot, hogy az alkotók az üzenettel tudjanak azonosulni és hitelesen megszólalni.

Abszurd színház (rajz, színes tinták, aranyfesték papíron, 50 × 70 cm, 1985)

2020. június

„Nem csinállok utánjátszó színházat”

Most nem vehetjük számba, hogy milyen hatások formálták a színházi koncepcióját, kezdve a gyerekekfejjel látott, hullámzó minőségű előadásoktól a moszkvai tanulmányúton át, ahol megtapasztalhatta Sztanyislavszkij szellemének élő hatását, a marosvásárhelyi iskoláig, Tompa Miklós rendezői világáig vagy a román és magyar társulatokkal közös munkáig. Ugyanígy nincs most tér legendás előadásokat megidézni vagy méltó módon bemutatni, mennyi mindent köszönhet a magyar drámairodalom annak, hogy egy ilyen formátumú rendező kiemelt ügyként kezelte a kortárs irodalom megszólaltatását, ezért inkább olyan – olykor szállóigévé vált – elveit, szempontjait sorakoztatjuk fel, melyekből hűebben kirajzolódik Harag György rendezői nagysága, valamint azok a kihívások, melyek a korszak sajátosságaiból is fakadtak.

• „Meg kell vallani, hogy alig van mozzanat, amit ne vettem volna át valakitől. A sikolyokat, a szaladgálást, mindent. S mégsem másolás az előadásaim. Másoktól tanultam, de a saját világomból alakítottam ki az előadást. A magam gondolatait fogalmaztam meg. Ezért mondhatom, hogy nem vagyok epigon, s ezért tölt el örömmel, hogy nem csinállok utánjátszó színházat.”

• „Van egyfajta provinciális szorongás, elzárkózás, hiányzik a nyitottság egymás felé, a kommunikáció, az az atmoszféra, amelyben az egymás bírálata, alkotói támogatása lehetséges. A rendezők lényegében önmagukba zárva, a bírálatok, a színikritikák nyomása alatt mind nagyobb szorongással dolgoznak.”

• „A kritikák többségében nyoma sincs a korszerű színjátszásért folytatott harc igényének.”

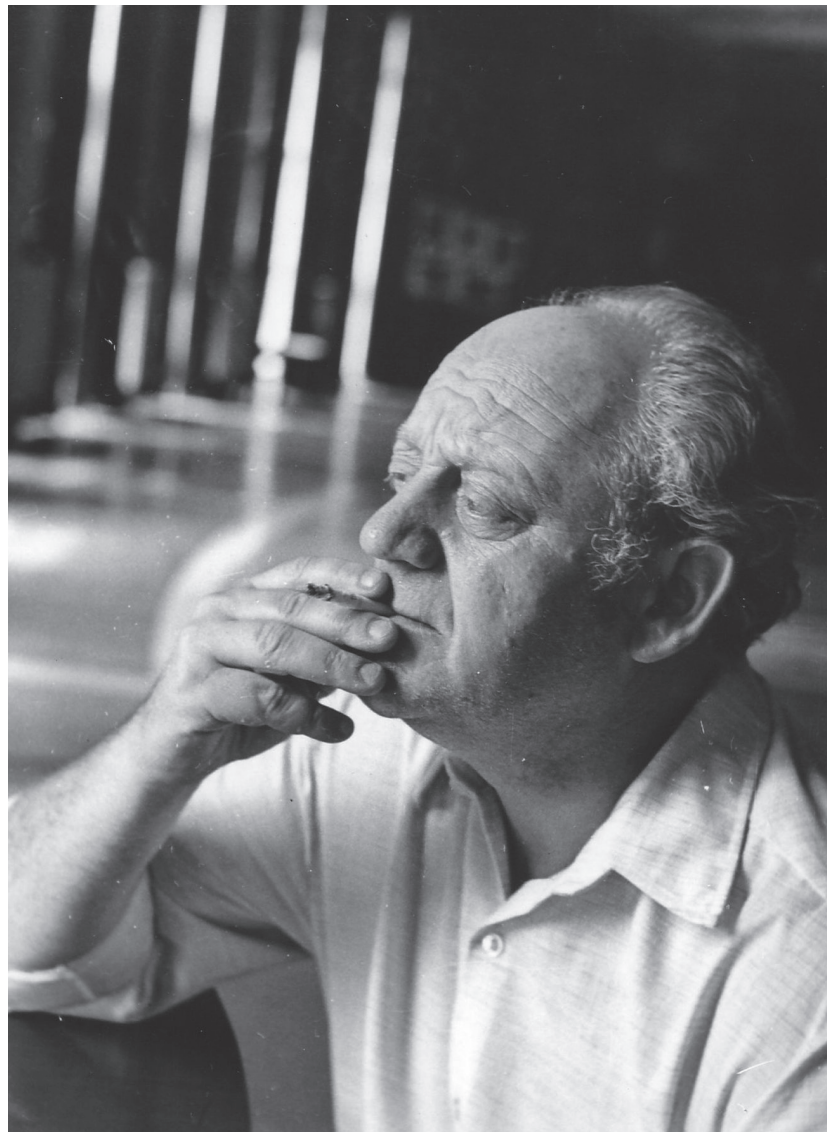
• „Keressük a darabot, igen, azt az igazit, a rendkívülit, amely talán kiegészít bennünket a kátyúból... valamit tennünk kell, ha nem akarjuk, hogy színházunk menthetetlenül a vidékiesség unalmába fulladjon.”

• „A színház elsőrendű feladata, hogy hazai színpadi művek ösbemutatójával jeleskedjék.”

• „Nem akarom én a felelősséget a kritikusokra hárítani, de a közeget, amelyben dolgozunk, befolyásolják. Mi a közegünk? A legfontosabb a közönség – »az én édes közönségeim«, ahogy Fedák Sári mondta –, de az ma már a legdemagógabb és a legnagyobb tapsokat kiváltó mondat, hogy én a közönségnek játszom. Ha a közönségközre gondolok, nem kell többet művelődni, mert amennyi műveltsége a színésznek van, az sok is. Lényegesebb lehetne az a közeg, amelyet a kritika képviselhetne azzal, hogy mindig újra serkentene bennünket, egy magasabb rendű színházcsinálásra – de ilyen kritika nem létezik.”

• „A közönség rendszerint nem a darabot kívánja látni, hanem az évszázadok óta ráakódott sablonokat szeretné viszontlátni az előadásban.”

• „Azt kérdezték tőlem: Újvidéken három Csehovot is rendeztél, itt miért nem csinálsz legalább egyet? Azért, mert nem vagyok hajlandó két és fél hónap energiát, várakozást – és nem csak az enyémet, mindannyiunkét – beleölni egy olyan előadásba, amely néhány száz embernek készül. Sem egy Shakespeare-t, sem egy Goethét, sem egy Gorkijt nem veszek elő, mert túl vagyok azon az avantgárd

Fotó: Csomafáy Ferenc / forrás: Wikipédia

perióduson, amikor mindegy volt, mennyien vannak a nézőtéren, az volt a lényeg, hogy én kifejezzem önmagamot. Ma már visszhang kell, várakozás kell, igény kell.”

• „...díszlet és zene, világítás és kosztüm, tehát minden, ami hozzátartozik az előadáshoz, magával a rendezéssel egyenértékű. Az én előadásaimban a díszlet- és jelmeztervező ma már olyan belső munkatárs, aki ott van minden próbán, és akivel együtt szüljük meg az előadás momentumait. Ilyen munkatársam volt Florica Mălureani, Köllönte Zsolt. Számukra nem a tér volt érdekes, hogy plasztikailag vagy praktikusan milyen a díszlet. Csak az az érdekes, hogy miről kell szólnia az előadásnak. Ez ugyanolyan problémája a díszlettervezőnek vagy a zeneszerzőnek, mint a rendezőnek.”

• Móricz Zsigmond *Nem élhetek muzikaszó nélkül* című darabja kapcsán: „Szerintem ebben a műben Móricz drámát is írt, egyébként meg kellene maradjunk az olcsó szórakoztatás vagy nevetetés szándékánál. Ha ehhez a műhöz hozzáolvasunk és hozzátanuljuk Móricz műveinek egészét, láthatóvá lesz ennek a világnak az önpusztítása, vak, önmagát el-emésztő dacos duhajkodása és kikerülhetetlen végzetbe rohanása. Az a virtus, dac, gőg, büszkeség, a származás hamis illúziójában

gyökértelemné és megújulni képtelenné vált réteg, amelynek sorsa bármilyen vígjátékinak is tűnik, de tragédiába fullad. Egy sajátságosan önpusztító magyar jelenség feltárása.”

• „Semmit sem szabad örökövnyűnek kikiáltanunk, hiszen az állandó megújulás folyamatában ez anakronizmus lenne.”

„Én itt maradok!” – kiáltotta Firs, az öreg szolga Csehov *Cseresznyeskertjének* utolsó jelenetében Marosvásárhelyen. 1985-ben Harag György már nagybeteg állította színpadra a darabot a Marosvásárhelyi Állami Színház román tagozatával. Firs utolsó mondata az ő búcsúüzenete is volt.

Források:

Csirák Csaba: A szatmárnémeti színjátszás otthonai. Otthonom Szatmár megye 18. *Szatmárnémeti*, 2003.

Csirák Csaba: 50 év krónikája, Otthonom Szatmár megye 19. *Szatmárnémeti*, 2003.

Kötő József: A színház fanatikusa, *Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár*, 2004.

Marosi Ildikó: Emlékpróba, *Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csík-szereda*, 2005.

Nánay István: Harag György színháza, *Pesti Szalon Könyvkiadó*, 1992.

Idén, a rendező születésének 95. és halálának 35. évfordulóján Harag György-émlékvetet hirdetett a Magyar Művészeti Akadémia. Összművészeti rendezvénysorozaton tervezték bemutatni a Kolozsvári Állami Magyar Színház egykori főrendezőjének, az erdélyi, a magyarországi és a román színházművészet korszakos alkotójának életművét. Mint annyi mindent, ezt is felülírta a koronavírus, de mégis jelentős lépés, hogy az emlékévként köszönhetően az MMA *In memoriam...* portréfilmsorozatának részeként dokumentumfilm örökíti meg Harag György alakját, a korabeli előadások felvételei és más archiv anyagok mellett a pályatársak visszaemlékezéseiből is képet kaphatnak a nézők a rendező munkamódszeréről, színházi mindennapjairól és emberségéről. Az életművet átfogó vándorkiállítás szöveg- és képanyaga *Egy európai Kolozsváron – Harag György színháza* címmel könyvként is megjelenik, a második kötetben pedig Harag György-írásokat, -interjúkat, az előadásaira reflektáló kritikákat is közreadnak. Mindez hasznos, ha valakinek hívószó Harag György neve, de hogy ne csak a szakma és az egykori közönség tagjai kapják fel a fejüket erre a névre, az emlékévként szervezői a mai tizenéveseket is megszólították: diákszínhátszó-szemlélet hirdettek.

novella

ELŐJELEK

Nemrég letartóztatták egy régi ismerősemet, s múlt héten végre sikerült elérnem, hogy meglátogathassam. Anyám persze megpróbált lebeszélni – „az a fiú veszélyes, szívecském” –, a férjem pedig majd kiugrott az ablakon – „még a végén azt hiszik, valami közöd van hozzá, ne adj’ Isten a barátod volt, aztán sose lesz nyugtunk az újságíróktól” –, én azonban mindenképpen menni akartam. Tudnom kellett, miért csinálta.

Talán azért rázott meg ennyire az eset, mert együtt nőttünk fel. Tizenkét éves koromig szomszédok voltunk, s mióta meghallottam, mi történt, másra se bírok gondolni, mint hogy kellett lennie valamilyen előjelnek, amiből megsejthettük volna a jövőt, valami apróságnak, aminek fel kellett volna tűnnie, de bármi is jut eszembe, utólagos okoskodásnak, belemagyarázásnak tűnik, nem pedig olyasminek, amiért akkoriban aggódtunk volna.

Jó környéken laktunk, csendes, békés kertvárosban, szinte egyforma házakban. Mindketten egyikék voltunk: anyám szeretett volna több gyereket, de utánam már nem sikerült teherbe esnie, az ő szülei nem is terveztek többet. Néha hallottam, ahogy vitatkoznak – persze nem a kisfiuk előtt, de a gyerekek előbb-utóbb mindig meghallják az ilyesmit –, hogy tulajdonképpen melyikük is akart gyereket, és miért nem vettek inkább egy kiskutyát. Hatévesen mélyesen egyetértettem: a kiskutya nem dobál télen hógolyókkal, nyáron vizes ballonokkal, nem csempész gusztustalan kukacokat a tízóraidba szünetben, nem szekál, hogy lemásolhassa a leckét.

Manapság, amikor minden gyerekre előszeretettel tapasztják rá valamely viselkedési zavar címékjét, talán hiperaktívna neveznék vagy találnának valami más problémát. Akkoriban csak azt mondták, rosszcsont. De ugyan mi olyan meglepő abban, hogy egy hatéves gyerek szívesebben tévézik, mint tanul, hogy ha teheti, az erdőben rohangál, és játszik, szánkózik, focizik, nem pedig jólfésülten ül a szobában és csendesen elfoglalja magát? E szem-

pontból én, a jó kislány, aki szeretett tanulni, inkább kilógtam a sorból.

Ő mindig is rossz tanuló volt, de már gyerekként is láttam, hogy nem azért, mert buta, hanem mert egy percig sem volt hajlandó azzal foglalkozni, amivel a felnőttek szerint kellett volna. A mateklecke helyett vadászrepülő vezető dinoszauruszt rajzolt, az órákon aludt, képregényt olvasott, firkált, papírgalacsinokat lövöldözött, vagy egyszer csak felpattant, és azt kiabálta, hogy támadnak a zorgok. Néha legszívesebben azt is letagadtam volna, hogy egyáltalán ismerem.

Teljesen egyértelmű volt, hogy utál iskolába járni. Hogy is ne utált volna? Ő volt a fura fiú, a különc, az egyetlen, aki mindig egyedül volt. Akkoriban ez kevésbé szúrta szemem – mi, lányok persze klikkesedtünk, veszekedtünk, kibékültünk, és mindeközben nem sokat törődtünk a fiúk barátságával –, de ahogy viszagondolok az osztályra, egyre biztosabb vagyok benne. Talán még én voltam a legközelebbi barátja, és ez a barátság is kimerült abban, hogy megdobáltuk egymást mindennel, ami a kezünk ügyébe akadt, és veszekedtünk, mert nem hagytam a dolgozatomból puskázni. Azt hiszem, az is közrejátszott a dologban, hogy vékony és alacsony volt, épp csak olyan magas, mint én, s így az osztály zsarnoka, Vili egyes számú céltáblája lett. A gyerekek néha igazán kegyetlenek: senki nem akar olysalakival barátkozni, aki miatt őt is megverhetik vagy kicsúfolhatják.

Furcsa, milyen más szemmel néz az ember a dolgokra felnőttként... Akkoriban szörnyen erőszakosnak tartottam, mégsem emlékszem rá, hogy valaha megvert volna bárkit. Mindig ő került elő kék-zöld folttokkal, szakadt ruhában, karmolásokkal az arcán. Nem volt valami nagy verekedő: egyszer-kétszer még tőlem is kapott pár pofont, amikor havat tömött a ruhámba vagy leöntött egy vödör vízzel, és még csak a hajamat se tépte meg, nemhogy visszaütött volna.

Nevetségesen hangozhat, de miután egész gyerekkorunkban utáltuk

Cím nélkül (rajz, kollázs papíron, 50 × 70 cm, 1997)

egymást, most csak sajnálattal és nosztalgiával gondolok vissza rá. Igen, többnyire elviselhetetlenül viselkedett, de azt hiszem, leginkább azért, mert magányos volt: testvérek és barátok híján mindig egyedül lógott, s elriasztott mindenkit, aki barátkozhatott volna vele.

Emlékszem, egyszer fogalmazást kellett írunk. A tanárnő azt mondta, a történet bármiről szólhat: ő azt mesélte el, hogyan halasztotta az egész feladatot a leadás előtti estére, aztán hogyan tákolt össze egy időgépet, hogy elmenjen a jövőbeli önmagához, aki már kész van a feladattal és lenyúlja tőle. Aranyos és szórakoztató volt – közel sem olyan, mint a lefejezett vagy megkínzott hőemberei, amikkel az előkertünket dekorálta ki, vagy a szokásos ízléstelen viccei – és az első iskolai feladata, amire dicséretet kapott, erre letagadta az egészet, és közölte, hogy a plüssállata írta meg helyette. Már csak azért is vicces volt a helyzet, mert általában mindent ráfogott: ő dobta a hógolyót, ő tépte meg a ruháját, vesztette el a tankönyvét – valahogy úgy, ahogy mások azt hazudják, hogy a kutyájuk megette a leckéjüket.

Meggyőzően tudott hazudni, teljesen őszintének tűnt, csak épp akora képtelenségeket állított, hogy senki nem hitte el. Egy ideig azt hittem, hülyének néz vagy bosszantani akar, egy idő után azonban rájöttem, hogy halálosan komolyan gondolja, és tényleg elhiszi, hogy idegenekkel beszélget, dinoszauruszokra vadászik és szabadidejében sugárhajtású repülőgépet vezet, legalábbis amikor nincs elég hó a szánkózáshoz.

Szemet kellett volna szűrjön, hogy már kiskgyerekként is a fantáziájába menekült, és egyre kevesebb időt töltött a mi világunkban? Nem hiszem. Alsó tagozatban a lányok hercegnők vagy amazonok voltak, a fiúk superhősök és feltalálók, és hogy vehette volna észre bárki, ha valamelyikük időközben elfelejtette, hogy ez csak játék? Minden gyerek tartott tőle, hogy szörnyek laknak az ágya alatt, de senki nem kérdezte meg, hogy ki az, aki csak fél, és ki az, aki beszélget is velük.

Nem, esélyem sem volt kitalálni, mi lesz belőle. Talán ha felnőtt lettem volna, ha tudom mindazt, amit ma tudok és odafigyeltem volna rá... De lehet, még akkor sem.

Azt hittem, amióta nem találkoztunk, megváltozott, de éppúgy

festett, mint kiskgyerekként, csak az arca nyúlt meg kissé. Ugyanaz a kócos haj, zilált ruházat, horzsolások, sebek az arcán és a kezén, még a beszédstílusa és a rémülten ide-oda villanó tekintete is ugyanaz volt, mint mikor az iskolában az igazgatóhoz küldték. Hiába tudtam, mivel vádolják, összeszorult a torkom, mikor megláttam, és legszívesebben elsírtam volna magam.

Örült, hogy eljöttem. Talán neki is megszépítette közös emlékeinket a nosztalgia, talán csak arra várt, hogy valaki meghallgassa, vagy egyszerűen csak ennyire kétségbe volt esve. Félőrátt beszélgettünk, s még az ajtóból is visszafordult, hogy utánam kiabálja, amit végig ismételtgetett.

– Rozi, mondd meg nekik, hogy nem én voltam! Nem tehetek róla... Huba ölte meg őket! Meséld el nekik, milyen volt, te emlékszel rá! Neked hinni fognak.

Igen, emlékszem, de mégis mit mondhatnék? Lehet, hogy anyámnak igaza volt, tényleg hiba volt meglátogatni. Segíteni úgysem tudok rajta, s azóta folyton csak őt látom magam előtt, ahogy a kertünk szélén álló úcsörög, s tenyerével takarva a száját baljós titkokat suttog a plüssfiguráinak.

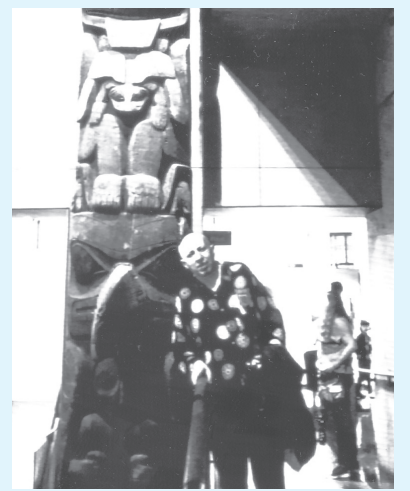
Habemus papam (2005)

Lapszámunkat **Sipos Sándor** grafikus, festőművész műveivel illusztráltuk.

Sipos Sándor 1957-ben született Székelykeresztúron, Marosvásárhelyen a legendás művésztanár, Nagy Pál tanítványa volt. A kolozsvári Ion Andreescu Egyetemen diplomázott 1984-ben, majd a montreali Université du Québecen folytatta tanulmányait, miután 1989-ben kivándorolt. Kanadában telepedett le. Tagja a MAMÚ Társaságnak. Egyéni kiállításai mellett (Budapest, Montreal) számos csoportos tárlaton vett részt (Bécs, Montreal, USA). Rajzai és illusztrációi rendszeresen megjelennek különböző kanadai lapokban.

„Munkáira az eklektikus gondolkodás, a vizuális információk és eljárások szabad asszociációkban való rögtönzéses alkalmazása jellemző. A primitívekre is visszautaló figurativitása egyfajta szertartásosság, emberi gesztusokban szimbolizált és a képzőművészeti nyelv ösztönerejű használatával hitelesített élet- és világérzésnek a közvetítője” – mutatótt rá Vécsei Nagy Zoltán művészettörténész.

Sipos Sándor festményein, kollázsain, multimédiás művein a kortárs társadalmi problémák mitológiai mélységeig tárulnak fel. Jelképszerű sűrítéssel mutatja meg a lárvaszerű várokozást, mely egyszerre hordozza a megújulás és a pusztulás lehetőségét is. Érzékelhető a természet rendje, mely alázatra int, és az emberi góg, mely tékozol. Archaikus tudást hoz felszínre, a törzsi kultúra léleklátó bölcsességeit állítja szembe korunk démonaival. Magzatpóz – valamiféle ősi béke. Magzatpóz – a szenvedő nyugalmat rívó testtartása. Az indiánok jelenléte nem csupán egzotikum, hanem egy sajátos sors felmutatása is. Az erőé, mely tiszteletet, a legyőztetését, mely részvétet ébreszt. A régi egész keresésének útjai sejlének fel egy részekre bomló világban.

Sipos Sándor - Montreal, 2018
Fotó: Szabó Mária

vers

Marczásk Gergely

Partok között

A hajó

Nem ismerem jól a törvényeit:
mi tartja fenn, mi süllyeszti el.
Méretét sem tudom összevetni
a látottak közül semmivel.

Szétterül, mint a nyárvégi ködök
fátyolos, úszó, fehér sátra.
Ahogy nézem, úgy nézhetett Dávid
a böhöm, harcos Góliátra.

Fedélzetre szállok, és a tengert
lesve azzal nyugtatom magam,
hogy révbe ér biztonságban, kinek
a túlparton fontos dolga van.

A tenger

Hátára vesz és szótlánul túri,
hogy sötétszürke testébe mar
a képzeletet új vizek felé
hajszoló erős hajócsavar.

Kerek monitor a kajütblak,
músora a törékeny béke.
Összeolvadt horizonton billeg
álmaink kétes menedéke.

A tengerrel mégis szembenézni
csak teljes megadással lehet.
Üres palack úszik a sötétben.
Leírhatatlan az üzenet.

A túlpart

E sziklákat már láttam valahol.
Tán szeles hazai hegycsúcsokon.
S a róluk meredő fenyveserdő
szintén az otthonival rokon.

Mintha csak szirének lagnák őket,
Hívnak e szigetek szüntelen.
Apró halászkunyhók guggolnak a
Nynäshamn közeli szirteken.

A szárazföld most is végzi dolgát,
csábítón fekszik ég és víz között.
A mozdulatlanok tűnő túlpart
miattad ma versbe költözött.

Szondy-Adorján György

Vizsga

Olyan gyanús külsőt öltött magára
az ég, hogy nem ismerné meg saját
földje sem, és egy eltévedt madárka
nem tudja most, merre küldje dalát.

Mikor az ég, akár nagy vizek, fújja
föl magát, és tompább színeket ölt
a legeszínűbb földnél, akkor újra,
és újra igazolja, hogy se zöld,

se kék, sem alabástromsín nem illik
hozzá egészen, csak valami kétes
egyveleg, amit olykor ránk rohaszt,

és elriaszt szagával, csak feszíti
az amúgy is meglazult kötéléket,
próbálja azt, ki odalátogat.

A szén egyeduralma

Miféle világra néznek bágyadt ablakszemeitek,
miféle világ néz rajtuk át rátok, vezénylő
kezünket kapjuk a szánkhoz, szent játék a nyelv,
ő közvetít, bár ígétől a szem olykor sós tavakba
lábad, azt is szeretitek. Nem is oly rég, ünneplőbe
öltözött, verslábakon sétált, itt most köntösben
rohángál az intézmény szétvált pallóin, mézgság
nyomaiban támad a páva, de Matyi háromszor
veri el, míg igaza lesz, hej, szezonnyitó hónap
rőt madara, hess! Ni, ott jön a fény görbén,
hajlott hátba szúr, hullám érkezik, részecske
térül, világom tágul, itthon az asszony,
a dinó a vackon, az ómama hátul, szóval
sárkánylik a házunk, aztán megszűri
a fényt a sok-sok kilégzés, sóhaj, vissza kell
adni a levegőégnek az ő gázait, a földnek
az ő szénláncait, és hogy miért éppen
szénláncok ezek a láncok, és nem klór-, bróm-,
vagy szilíciumláncok, azt már elmondta
Asimov az esszéiben, aki nem olvasta, most
nadrágja élén szeli erét, és ha cérna volna,
selyem volna, rögtön kifordulna, mert drága
tárgy a vegytan, és drága minden tudomány,
drága cicám ölemben dorombol, jól érzi magát,
ahogyan én is, ugyanezt ajánljuk nektek is,
mi ketten, végül.

Az építő - Makovecz Imre emlékére (2002)

Se nagy-, se kisbetűs madár

Egy harmadiknak érkező, se nagy-, se kisbetűs
madár, nem piheg, és nem csipog, csak ül
a földrajzi fokán, és szállok itt egy kék
madárral nélkülöd, falaknak csaptak álmaim,
ismérveim a külső utcacsíkokon, egyre folynak
el, s tova, mint víz a belső udvaron, csak ne kéne
árral szembe fújni szét a színeket, a hangokat,
most is látom azt, hány vég fohászra hímeztük
az ő nevét, s a hirdetést, hogy elszökött,
és ideleenn két tér között, küszöbre véstem:
héthatár, s az érkezések számaikat, egy születés,
meg egy halál egyenlő, mégse jártam itt, és nem
kalácsom már nekem az otromba könyörgés,
a kalapomra most tűzöm a tollakat, hogy sétáljak
a külső utcacsíkokon, és elnapoljam léteimet,
míg mosolyogsz és megszeretsz, hol szél
bántja a szélek jött-ment bokrait, ki szállna rá,
majd el, tova, és rá megint, és szállok itt
egy kék madárral nélkülöd, hogy álljak mégis
két lábbal a széleken? és lépni mégis, mire fel,
az égvilágnak nincs foka, nem táncosom, a dal
kér föl a tánra is, egy alkalomban áznak óráim
lapjai, a víz, mi áll a belső udvaron, leoldja mindkét
mutatót, hogy örök legyen, mi tönkrement,
ugyanakkor, ugyanott, vonásaim csak nélkülöm,
a külső utcacsíkokon, se nappalom, se telihold,
míg újrafestem színeim, hogy megálljak
az udvaron, csak én, s a málló épület, és szállok
itt egy kék madárral nélkülöd, az én vagyok,
ki vízre száll, az én vagyok, ki árad itt, a ház
a belső udvaron, a ház, mi összedőlne most.

Ráday Zsófia

Paradicsomi állapot

Csalódni csak éhgyomorra szeretek.
Amit egyszer le bírok nyelni,
Nem biztos, hogy meg is emészthetem.
Valaki kiette a neved a betűlevesből.
Sovány vigasz.

evolúció

a szavak,
mint zsigerfolt
az aszfalton (talán rókáé:
a szokásosnál is vörösebb),
menekülnek utólag.

a többi megoldják
az átutazók.

Graffiti

„A világ egy...” – A. J.

A világ egy szőrös altest
Freskója a házunk falán.
Mondanám, hogy nem itt lakunk,
De nyaranta egész szépen
Izzad.

A ház, melyben Csontváry lakott (fotótranszfer, 2005)

A REMÉNY REGÉNYE

Ilmar Taska (1953) neve talán nem cseng túl ismerősen a honi könyvbarátok körében, pedig hazájában nemcsak íróként, hanem színházi és filmes munkái okán is jól ismerik az extravagáns művészt. Hollywoodban töltött húsz éve alatt rengeteget tanult filmkészítésről, televíziózásról, noha nem túl emlékezetes, de kalandos, fordulatos filmek forgatókönyvírójaként, producereként olyan nevekkel dolgozhatott együtt, mint Roman Polanski, Jack Lemmon, Peter Franzén vagy Alyssa Milano.

Az írás teljes pályáját végigkísérte, bár első novelláskötetét csak 2011-ben adta ki. Első regényének alapja is egy elbeszélés volt, *A Pobjeda*, amelyet kiadója kérésére bővített regénnyé. Az eredeti novellát a *Sztálin Tallinban* című válogatáskötetben – öt másik kortárs észt elbeszélő írása mellett – a magyar olvasók is megtalálhatják. A 2016-ban kiadott regény, *Pobjeda 1946* címmel ugyancsak tavaly jelent meg itthon, a Magyar Napló gondozásában, és már tizenkét nyelvre lefordították; világszerte nagy sikert aratott.

A mű az észt fővárosban, Tallinban játszódik, egy olyan korszakban, amikor édesapa nap közben sosem jött ki a hátsó kis szobából, amikor vágni lehetett a lakásban a cigarettafüstöt és a kétségbeesést, amikor senkinek sem volt szabad otthon hangosan beszélni és még nappal sem lehetett elhúzni az ablakon a függönyt. A történet főszereplője egy tágra nyílt tekintetű, érdeklődő kislány, aki nem állhat szóba idegenekkel, nehogy valami butaságot mondjon, ám a szülei sajnos mindig nagyon zaklatottak vagy épp túlságosan apatikusak ahhoz, hogy beszélgesseken vele. A nap fénypontját az jelenti számára, mikor végre leengedik játszani és a ház előtt álló farakáson üldögélhet.

ILMAR TASKA

POBJEDA

1946

TLS A The Times Literary Supplement 2019-ban a regényt Az év könyve kiüntetésben részesítette.

Ilyenkor órákig vezet, buszsofőr lesz belőle, bmondja a következő megállót, megnyomja a gombot, az ajtók sziszegve nyílnak, az utas polgártársak le- és felszállnak, igaz, néha homlokráncolva figyelmeztetni kell őket, hogy a mozgó járműre már ne kíséreljék meg a felszállást.

Magányának a bácsi megjelenése vet véget, aki elképesztően gyönyörű, vadonatúj Pobjedával gurul be az életébe. A kislány tudja, hogy nem szabadna szóba állni idegenekkel, de teljesen elvarázsolja a tündöklő autó, a kipárnázott bőrülés, a szép, színes fények a műszerfalon és a bácsi vidám mosolya. Annyira kedves, mindig nevetős, a hangulat vele egészen más, mint otthon, az autóban szabad hangosan kacagni és mindenféléről beszélgethetnek, mint két igazi sofőr. Hamar bizalmába fogadja a megnyerő modorú férfit, és egyetlen biztos pontként tekint rá még akkor is, amikor kíváratva a feje tetejére áll körülötte a világ.

Az ártatlan fiúcska, akinek a szemén keresztül figyeljük az eseményeket, sokáig nem sejtí, hogy a bácsi körül valami nincs rendben,

Szilágyi Diána

mert a kedélyes, vidám ábrázat és a mindig ragyogó karosszéria csak a mélyeseg sötétség elfedésére szolgál és csupán egyik oldala az ekkor épp MGB-nek nevezett állambiztonsági szolgálat Janus-arcának.

Taska nem tagadja meg önmagát, könyve nagyon filmszerű, gyorsan pörögnek az események, főként párbeszéd és belső monológok viszik előre a cselekményt. A felnőttek: az ügynök, az anya és a szerelméhez Angliába vágyakozó nagynéni történeteszállai szintén éles, montázszerűen, snittekben váltakoznak, növelve a feszültséget. A melléklalakok is rendkívül plasztikusak. Az izzadós vezérőrnagy, a flegmatikus titkárnő és a szőnyegszövő Kuan-dyk, akit egyenesen a sztyeppéről telepítettek egy tallini társbérletbe, mind-mind villanásnyi időre megjelenő, mégis remekbe szabott figura. Mondhatni, Ilmar Taska még a mellékszerepeket is nagyszerű színészekre osztotta.

Az időszak és velejárái, az élelmszer-fejadagért való sorbanállástól kezdve a vállalatokon át a munkatáborokig a magyar közönség számára is ismerős, hisz nemcsak a negyvenes, de még a hatvanas évek szovjet berendezkedését is jellemezték; ahogy Észtországban, ugyanúgy nálunk is. Emiatt a felnőtt olvasó tulajdonképpen már a tizedik oldalon megérti azt, amit a hatéves főszereplő – élettapasztalat híján – még sokáig nem képes. Az író ettől függetlenül fenn tudja tartani a feszültséget, de komoly meglepetéseket a történet önmagában már nem tartogat, minden cselekményszál eszelősen rohan jól megsejthető végkifejlete felé. Emiatt, valamint lendületes stílusa és könnyen érthető nyelve miatt is azt gondolom, nem volna elvetendő erre a regényre ifjúsági irodalomként gondolnunk, amelyből didaktika-

Crying man (2009)

mentesen, felejtethetetlenül képszerűen válik megismerhetővé és megérthetővé egy olyan korszak, amivel a mai középiskolás nemzedék már csak filmekben találkozhat.

Fontos kiemelni, hogy a szerző érzékenyen nyúl a bűnös-áldozat tematikához is, nem akar hártani, sem elkenni a felelősséget, de nagyon átérzhetően megmutatja a totalitárius rendszer minden aspektusát. A levendulaillatú Johanna néni, a néhai operaénekesnő, aki antik bútorai és értékes porcelánjai közé kénytelen befogadni a sokgyerekes, mosolygós, a földön ülve teázgató Kuadnykot, akinek hiányzik a napfény, az otthoni föld szaga és retteg, hogy mi lesz karonülő fiából itt, ahol sosem tanul meg majd szőnyeget szőni és kövön kenyeret sütni; mindketten szenvednek. Ahogy tulajdonképpen a szovjetrendszer áldozata maga a pobjedás bácsi vagy a Gazda kegyeit kereső, rettegő vezérőrnagy is, de ez egy olyan finom árnyalattal érzékeltetett, va-

lami annyira ki nem mondott igazság, amivel képes megőrizni a valódi áldozatok tisztaságát és heroizmus-hoz való kizárólagos jogát.

És megőrzi a könyvben a reményt is, mert aki ezt az egész szörnyűséget túléli benne, az mindvégig reménykedett. Van, aki Sztálin kegyében, van, aki abban, hogy őt majd nem darálja be a rendszer, van, aki egy találkozásban, a szabadságban, a szerelemben reménykedik. A történet vége kicsit sem szirupos, hollywoodi happy end, de mégis megvilan benne, hogy a veszteségek ellenére is lehet, kell, akár egyetlen pici szalmaszállba is megkapaszkodni, mert amíg nem adod fel, addig bármi megtörténhet.

Azt hiszem, ezt az üzenetet mindenképp érdemes volna továbbadni az utánunk következő generációknak, akár úgy is, hogy ilyen könyvet adunk a kezükbe.

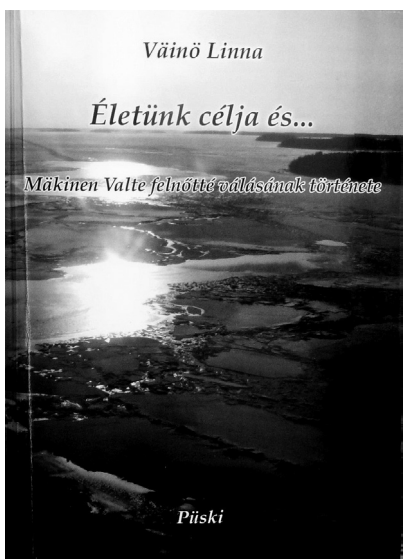
Ilmar Taska: *Pobjeda 1946*, Magyar Napló, Bp., 2019., Ford.: Jávorszky Béla

ÉLETÜNK CÉLJA

Az élet útján járva mindannyian kerülhetünk váratlanul nehéz terepre. Így vannak ezzel a most érettségizők is. Már hosszú ideje obsitos tanárként sokat gondolok rájuk, és ha közvetlen segítséget adni nem tudok is, legyen szabad egy rövid ismertetés keretében egy finn regényt ajánlani számukra. Vizsgáik idején ugyan elolvasni nem érnek rá, de utána remélhetőleg igen. Merítsenek erőt a regény főhősének viszontagságos életéből, és – a felnőttkor küszöbéhez érkezve – sarkallja őket Mäkinen Valte példája töretlen kitartásra!

Az *Életünk célja és...* című regény Väinö Linna alkotása, mégpedig művei sorában a legelső. A legelső regénye abban a tekintetben is, hogy magyarul eddig még nem jelent meg más könyve.

Valamikor a 20. század negyvenes éveinek elején Közép-Finnország egyik szegényes falujából egy csendes vasárnapon felkerekedik egy fiatalember, Mäkinen Valte, és elindul „az őszi reggel fagyott útján” a nagyvárosba gyári munkásnak. Szinte látástól vakulásig gürcöl, közben hatalmas tapasztalatokat halmoz fel az élet árnyoldalán a hétköznapi kiábrándító valóságából. Ő igényes ember, sokat olvas – irodalmat és filozófiát. Azért indul a nagyvárosba,

hogy ott találjon rá élete értelmére és céljára. Céltalan, értelmetlen, üres életet élő emberek veszik körül, akik elrettentő példáját adják annak, hogyan nem szabad élni. Ámde a finn irodalom egyik legnagyobb klasszikusa, Väinö Linna (1920–1992) 1947-ben megjelent fejlődésregényének főhősét nem akármilyen fából faragták! „(...) „csetelve-botolva, elesvén lerogyva és fölkelve, de egészében véve botlás nélkül megingathatatlanul, a cél és az értelem felé. A felé a különös felé. Afölött pedig ott van Isten pecsétje.” Valtóban becsavagy munkál, és hogy a kiutat megtalálja, harcra száll.

Kovács László

Az, hogy mindez sikerül-e neki, és ha igen, milyen megpróbáltatások árán, az a Püski Kiadónál néhány éve végre megjelent első magyar fordításnak köszönhetően a magyar olvasó számára is feltárul. És bár a fordító dr. Kádár György (magyar–finnugor nyelvész, zenetanár-zenetudós) ajánlása szerint „minden érettségiző és érettségiző korban levő fiatalnak” szól a mű, én úgy vélem, a potenciális olvasótábor sokkal tágabb is lehet. Minden olvasó számára élményt jelenthet, aki nem elsősorban vagy nem egyszerűen csak a fordulatok cselekmény, érzékeket birizgáló, fantáziadús történet miatt vesz kézbe egy könyvet, hanem a plasztikus jellemrajzokat, a remek lélekábrázolást, az igényes, érdekes, izgalmas eszmefuttatásokat, gondolatokat is keresi egy irodalmi alkotásban. Ebben megleti őket.

A könyvben található fekete-fehér-szürke képek látványa is remek összhangban van a mű hangulatával, és Kádár Ildikó illusztrátor ügyességét dicsérik.

A finn kulturális élet, történelem és művelődéstörténet sajátos vonatkozásainak megértésében a magyar olvasót a fordítók lábjegyzetben közölt értelmezései segítik.

A Függelékben Aleksis Kivi egy verse olvasható, valamint Kádár

Cím nélkül (2008)

Györgynek Väinö Linna munkásságáról írt (az ingyencek számára finn nyelven is olvasható) kitűnő esszéje gazdagítja az ismereteinket.

Väinö Linna: *Életünk célja és... – Mäkinen Valte felnötté válásának története*. Püski Kiadó, Budapest, 2013

SZERB ÍRÓ VAGYOK-E?

Babits Mihály

Ezt hallom: Szerb lapok és folyóiratok hasábjain föl-fölbukkan a nevem. Az író az egész világ: örülnie kell, ha nevét olvassa, akár latin, akár cirill betűkkel. Alig is van író, aki meg nem felel e posztulátumnak. S igazán megtisztelő, ha a szomszéd nemzet orgánumai saját irodalmuk becsült nevei közt az idegenét is leírják olykor...

Csakhogy, ami feltűnő – s amiért a dolgot értésemre hozták – az én szegény nevem nem is idegenként szerepel a szerb nevek közt, hanem mintha maga is szerb név volna: legalábbis egy szerb származású író neve, akit nem a magyar kultúra iránti érdeklődés, hanem a szerb nemzeti önérzet idéz és vindikál...

Nagyon hizelgő, de mégis egy kissé...

Előre kell bocsátanom: az értesülést nem ellenőrizhetem. A lappéldányokból egyik sincs kezemenél, de ha itt volna is! Szerbüil, sajnos, se más szláv nyelven, árva szót sem értek, s a cirill betűkben talán a magam nevét is bajjal ismerném föl. Eszerint csak feltételesen beszélhetek az ügyről s mintegy matematikai általánossággal; mégis beszélni unszol a téma, melynél alig van ma érzékenyebb. Viszonyod a nemzethez és a nemzetekhez – magadéhoz s az idegenekhez, – nem lehet közöm-

bös, író és ember, ha világ elé állsz! Engem már sokszor gyanúsítottak „délszláv” eredettel, nem igen jóakarattal. Amíg kicsinylés volt, nem tiltakoztam. Most, hogy hizelgő is lehet: ideje fölemelnem szavamat.

Ismétlem: hizelgő. Én minden nemzetet tisztetek s mindenképp kitüntető érzés számomra, ha egy szomszéd nemzet kultúrája bármily mértékben vagy értelemben magáénak szeretne vallani. De ki kell térnem a kitüntetés elől, egyszerűen azért, mert téves premisszákon alapul. Én nem vagyok szerb, sem egyáltalán szláv s nem is tudok róla, hogy valaha is valamelyik őszám az lett volna. Ha úgy volna, nem tagadnám, sőt talán büszke is lennék rá. Elvégre méltó büszkeség volna egy írónak abból a fajtából származtatni magát, mely Tolsztojt hozta e világra, amely a nagyszerű orosz irodalmat teremtette. Magyarságom sem esne evvel csorba. Szláv vér Petőfi ereiben is folyt s magyar lelket táplált!

S elvégre, senki sem tudhatja, milyen vér folyik ereiben. Nemzetek vannak, de ki látott tiszta fajt? Korunkban a lélek alkot népeket s nem a vér: ki állhat jót, hogy nincs benne szláv, vagy német vér, vagy más? „Minden rácot kiirtok és legutolsó magamat!” – mondta

valaha Damjanich. Damjanichnak nem volt igaza, mikor önmagát is a gyűlölt néphez számította – noha ő talán valóban ennek a népnek véréből származott. Nálam más az eset. Its és ich és ics és ic talán mindegy lehet: vannak szerb Babicsok, sőt ha jól tudom, egy szerb író is Babics-Gyalszkinak hívtak. Ezekhez nekem semmi közöm. A név még nem vérség s mégha a név csakugyan szláv származású lenne is, micsoda elhanyagolhatóan minimális szláv vért jelentene ez például az én esetemben! Egyszerű matematikai problémáról van szó s a Genealógia híú ördöge, aki, mondják, minden magyar nemesben ott szunnyad, már súgja is a tétéleket s kínálja a krétát ehhez a családi matematikához. Az én „szlávhangzású” nevem valóban régi magyar nemesi név; a szentistváni Babitsok nemességét a múlt század első éveiben írták át Somogyból Tolnába. Itt függ a szobámban a dedapám képe, Tolnavármegye főfizikusáé: a kép, mint latin fölírása mutatja, 1814-ből való. Ez a régi Babits Mihály különös göggel veti hátra fejét a csipkés kraváttli redői közt: nemcsak a tudós orvos gögje ez, hanem a magyar úré is. Mit szólna ő hozzá, ha hallaná, hogy szláv származással gyanúsítják! A Babitsok bizonyonnyal az ő emlékeze-

te szerint is, mint az enyém szerint, mindig csupa jó magyar familiából házasodtak. Legfeljebb svábnevű akadt közöttük, de az is magyar nemes. Tessék alkalmazni a családi matematikát, csak az ő korától: már e pártagú haladványban oly csekély törtszám marad a szláv vér számára, hogy bizton mondhatom: legtöbb hazámfiában mérhetetlenül több a szláv, mint bennem!

Íme, milyen kedvtelvé írom, amit a Genealógia híú ördöge diktál: mintha büszke volnék a származásomra! Holott ki tudhatja jobban, mennyire nem érdem a származás, mint az író, ki szokva van az emberi értékeket csupaszra vetkőztetni? Nem születhetnek-e külön emberek – és külön írók is – szláv, vagy proletár, vagy mondjuk, zsidó vérből, mint a legkékebb spanyoléból? És ha talán proletárvér folya bennem, bizonyonnyal arra volnék éppoly büszke! Dehát így van ez s tán így is kell lenni! Mindenki arra büszke, aki – ahonnan ő jött, amit ő hozott: mi más tud adni az Emberiségnek? Minden faj tele ajándékokkal – minden nemzet és minden osztály tele – de mindenki csak a magáét adhatja. Mindenki gazdag lehet a magáéval, de csak a magáéval. Milyen értelmetlen kérdés: ki szeretné lenni, ha nem te volnál? Mit érne bármi kincs

teneked akkor? nem te volnál gazdag! Egyetlen kincsed magad vagy, akit örököltél: nemzetedből kinőtt egyéniségeid értékei. Ezekből adatsz valami újat a világnak: idegenből csupán kapnod lehet.

Ezért tiltakozik valami ösztönösen az íróban nemzetiségének meghamisítása ellen: missziójának meghamisítása az. Az író missziója a nemzete öröklött lelkének mélyeiből hozott vagy abból benne kitermelődött színekkel, kincsekkel gazdagítani az emberiséget. Ez nem valami nemzeti elzárkózás, hanem ellenkezőleg: aktív részvétel az emberiség lelki életének sokhúrúvá szerelésében. Nem is megvetése az idegennek, hanem inkább az igazi tisztelet és megbecsülés álláspontja minden becsületes nemzeti kultúrával szemben, akár már kifejelett, magas értékek termelője az, akár, mint gondolom a szerb is, inkább ifjú erő, mint kész értékek letéteményese. Tisztelet és becsülés mindaddig, míg valóban autochton nemzeti kultúra s nem akar lenni hódító és ragadozó nacionalizmus. Mert az – erőszakos vagy álnok – hódítás éppoly kevéssé tiszteletreméltó a kultúrában, mint a – politikában.

(Megjelent az Erdélyi Helikonban 1928-ban.)

Reményik Sándor

Mint aki elfelejtett emberül

Én valamikor tudtam nyelveket,

És szóltam általuk az emberekhez,

És ők is szóltak hozzám nyelveken.

A szó szárnyán csengett az értelem:

Harangszó szélzengésben – messziről.

Most zúg a szél, – de hang- s harangtalan.

És lassan elfelejtek franciául,

És lassan elfelejtek németül,

És lassan elfelejtek magyarul,

És lassan elfelejtek emberül.

O nem haragszom én az emberekre,

Minden hálám övék.

Csak – örömük és szenvedéseik,

Küzdemeik és győzedeimeik

Világából hulltam ki: holt atom.

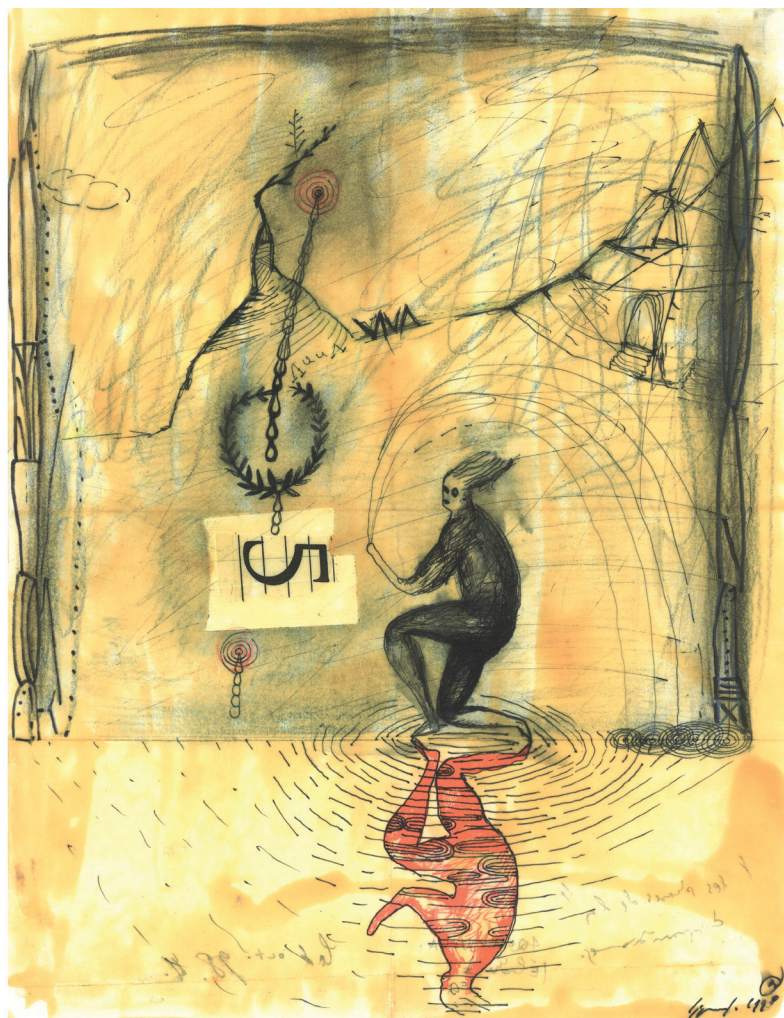
Még néha próbálok az anyanyelvem,

Nagyon szeretnék megérteni mást,

S vágyom, hogy megértsenek engemet,

De belebotlom szárnyas vágyaimba –

És félre-szólok, mint a lázbeteg.

Cím nélkül (45 x 60 cm, 1994)

Az ember-nyelvet aki elfeledte,

Meg nem tanulja újra soha már.

Meghalt, ki elfelejtett emberül.

De én haló-poromban álmodom,

Hogy van még nyelv az emberén kívül.

Világ-nyelv, melyen nincsen félreértés,

Világ-nyelv, mely szó nélkül magyaráz,

Világ-nyelv, mely végtelen szánalommal

Engedi beszélni a csillagokkal

Az élet rég kirostált szemetét.

Ha ezt a nyelvet bírnám megtanulni,

S minden búvájos tájszólásait:

Hűlő szívemnek minden dobbanása

A Mindenséggel volna párbeszéd.

És szólnék, ahogy eddig soha még.

hamuban sült pogácsa

A DÉDAI SÁRKÁNY

Shrek Tímea

Azt beszélnek, hogy réges-régen, amikor még a fák is magasabbra nőttek és a Kárpátok innenső hegyei is zordabbak voltak, a Beregvidéken terült el a Fekete Mocsár. Annak a mocsárnak olyan komor volt a hangulata, hogy nem merészkedett arra senki sem, mert rögtön elfogta a búbánat. A mocsár közepén állott a Tóvár. Erős földvár volt, két, tizenhárom ölnyi sánccal körülvéve, de nem lakott abban más, csak Zömök, a kígyósárkány.

Néha, éjjelente a sárkány leosont a mocsár végébe, s felkúszott a szántóföldeken egészen a Kampó János földjére, s ott úgy megdézsmálta a jószágokat, hogy a gazdának másnap szekérszámra kellett újra hozatni a városból.

Élt a mocsár szélén egy kis kunyhóban három szegény betyárfiú. Barátéknak hívták őket, s a legkisebbik oly szerelmes volt a Kampó János lányába, Juliskába, hogy majd meghalt érte. Mondja neki egy nap a testvére:

– Minek búsulsz, öcsém, annyira?

– Hogyne búsulnék, mikor a szívemet megöli a bánat. A drága Juliskámat az apja máshoz adja hozzá!

– Ne csüggedj egy percet sem, testvérem! Betyárok vagyunk, csak ki tudunk találni valamit a házasság ellen!

S azzal a három testvér nagy gondolkodóba esett. Kitervezték, hogy mikor a násznép majd a legjobban mulat, elrabolják öccsüknek a szép Juliskát. S úgy is lett.

Eljött a lakodalom napja, Budi Miklós nagy földesúr büszkén állott szép Juliskája mellett a templom udvarán, hanem egyszer csak megérkeztek a betyárok, körbegyűjtötték a templomudvart, s már vitték is volna el a menyasszonyt, mikor megérkezett a vőlegény családja, s azok oly sokan voltak, hogy a betyároknak nem volt mit tenniük, menekülőre fogták. Szaladtak is le a mocsárhoz, de a két idősebbik fút csak elkapták a hérészesek, s úgy elpáholták őket, hogy ott helyben szörnyethaltak.

Szaladt a legkisebb Baraté, árkon bokron át, de szaladt utána a násznép, egyre beljebb a mocsárba, s mögöttük az erdő bozótja csak úgy kapott a lángra. Meghallotta a nagy zsvajvt Zömök, a sárkánykígyó, nem várt az egy pillanatot sem, lekúszott a tóvárból, s akit ért, ott kapott el és nyelt le keresztbe.

Cím nélkül (tempera papíron, 50 × 70 cm, 1984)

A legkisebbik Baraté fiú meg csak szaladt, hogy a lába nem érte a földet, addig futott, amíg Búcsúba nem ért, ahol a búcsújáró hely volt, de szegény fiú a látottakba úgy megbolondult, hogy a templom ablakát kővel kezdte megdobálni. A nép megharagudott, összeszedelőzködtek, s a fiút is meghajigálták kővel, ott lelta a halál a búcsú templomkertben.

Hanem a mocsár három napra rá leégett, és Zömök, a sárkány nagy haragra gerjedt. Fogta magát, felszívta az összes vizet, s felmászott a Tóvár legtetéjére, ott olyan ordításba kezdett, hogy csak úgy rengett belé a föld. Háromszor fordult jobbra, háromszor balra, s az erős földvár alatta összerogyott. Nem maradt annak más a helyén, csak egy hatalmas gödör. Lement Zömök

a gödör aljára, összetekeredett, s kiengedte a vizet maga köré. Így lett a nagy mocsár helyén csak egy feneketlen medrű bányató.

A dédaiak még ma is óva intenek az éjszakai fürdözéstől a tóban, mert a sárkány még mindig éhes. S néhanapján, ha nagy szárazság van nyáron, s a víz lejjebb apad, a tó közepén felbukkan a sárkánykígyó háta.

Ujj a lap alatt

A SÜLLYEDŐ VÁROS ÁRNYAI

A modern gótikus horrorirodalom egyik legkiemelkedőbb alakjáról, Howard Phillips Lovecraftról és munkásságáról már írtunk korábban a novellái ihlette *Call of Cthulhu* című játék kapcsán. Mivel a 20. század elején alkotó író műveinek jogai mára már köztulajdonba kerültek, így bárki írhat történeteket, készíthet filmet vagy játékokat az általa kitalált helyszínek vagy szereplők felhasználásával. Lovecraft novellái azonban nemcsak fikciós helységeiről vagy kutató természetű szereplőiről ismertek, hanem nyomasztó, kozmicista világképének koncepciójáról is. Ennek egyik alaptézise, hogy az univerzum valóságos mivolta egyszerűen elviselhetetlen lenne az emberi elme számára, ezért egyfajta áldásos fél-

tudatlanságban élünk csak azért, hogy kollektív elménk épségét megőrizzük. Történeteinek szereplői olyan intellektuális személyek, akik kíváncsiságuk – vagy a véletlenek szerencsétlen egybeesése – okán egy-egy rövid pillanatra bepillantást nyernek a kozmikus összefüggések elkendőzött képletébe. A tiltott tudással való szembesülés jutalma pedig rendszerint örület vagy halál.

Az ukrán Frogwares leginkább a szintén szabad felhasználású Sherlock Holmes-történetek videójátékos továbbgondolásával vált híressé. A nyomozós játékok fejlesztése terén szerzett tapasztalataikat vitték tovább a Lovecraft inspirálta *The Sinking City* című játékukba is. Ennek sztorija ugyan teljes egé-

szében a készítő munkáját dicséri, ám alapját két, motívumaiban nagyon pontosan megidézett novella képezi. Az egyik az eredetileg 1920-ban megjelent és később magyar nyelvre is lefordított *Arthur Jermyn*, mely a származás, illetve a régmúlt kutatásának veszélyeiről mesélt. A másik az 1936-os *Árnyék Innsmouth felett*, mely szintén több honi kiadást is megért. Ez a történet egy eldugott, leromlott és belterjes halászfalu krónikája, ahol a helyiek förtelmes vallásgyakorlata végül a szövetségi kormány és a hadsereg figyelmét is felkelti.

A 1920-as évek második felében, a nagy gazdasági világválság idején járunk. Történetünk főszereplője Charles Reed, a nyugalmazott haditengerészeti bűvár, aki ma a magánnyomozó mesterséget űzi. Mélytengeri vízióktól gyötörve, hajóval érkezik a massachusettsi Oakmont városába, melynek legszébb napjai már oly rég elmúltak, hogy talán sosem voltak. Egy katalizmusos áradás következtében a település nemcsak elszigetelődött a kontinentstől, de utcáinak nagy részét is elöntötte a víz. Ez olyannyira súlyos és láthatólag tartós, hogy a város egyes részei között az utcákon csak csónakkal lehet közlekedni. Persze Velence romantikáját nyugodtan felejtjük el – Oakmont roskadozó épületekkel tarkított, szinte folyamatosan esőverte lidéres város, a szemét, a rothadó halmaradványok és a megsülylyedt hajóroncsok rosszkedvű pallettája. A helyiek bizalmatlanok és gyanakvóak, soraikban ugyanúgy megbűjíjk a Ku-Klux-Klan, mint a hadsereg által lerombolt szomszéd halászfalu, Innsmouth torz menekültjei. Utóbbiakat nem nézi jó szemmel a városban uralkodó Throgmorton család, melynek jelenlegi feje Robert, aki sajátos, ám

büszkén viselt genetikai torzulását nemesi vérvonalára vezeti vissza. Hősünk első útja hozzá vezet, s bár Throgmortonnak a zsebében van a helyi rendőrség, mégis minket bíz meg eltűnt fia felkutatásával.

Első nyomozásunk során rögtvest alkalmunk nyílik kitanulni a detektívtechnika csínját-bínját. A tárgyi bizonyítékok, a kihallgatások és a helyszíneléskor begyűjtött nyomok a hangzatos Mind Palace menüpontban rendszerezhetőek össze. Összefüggéseket keresve itt kapcsolhatjuk egymáshoz őket, és vonhatunk le belőlük következtetéseket, melyek az ügy lehetséges megoldásai. A nehézségi beállításainktól függően a nyomelemzéshez tippeket is adhat a játék, sőt arra is felhívja a figyelmünket, ha a kirakós egy darabja még hiányzik. Ahogy a detektív munka során adódni szokott, néha a lőfegyverünket is használnunk kell, de csak szűkösen jut lőszer. Szerencsére a

megfelelő komponens birtokában magunk is készíthetünk ilyeneket.

Nyílt világú játékról lévén szó, előbb-utóbb bárhová eljutunk a kerületekre osztott városban. Mindenhol különféle ügyekbe keveredhetünk, melyek egy része csak a világot színesíti, egy része azonban a város túlvilági rejtélyének központi konfliktusához kötődik. A zavarodott lelkű lakók, és az egymással szembenálló gyűlölködő frakciók között lavírozva bontakozik ki előttünk egy, a világválság egzisztenciális romlottságával és a korra jellemző gátlástalan rasszizmussal színezett okkult kaland. S bár a játék nem minden tekintetben tud felnőni a maga által támasztott elvárásokhoz, ambíciói miatt mégis a jobban sikerült Lovecraft-játékok közé sorolhatjuk.

(*The Sinking City*. Platform: PC, Xbox One, PlayStation 4, Nintendo Switch.)

Cím nélkül (rajz, kollázs, giclée nyomtatás papíron, 35 × 35 cm, 1998)

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

Babits Mihály (1883–1941) költő, író, irodalomtörténész, műfordító

Bonczidai Éva (1985) író, szerkesztő

Farkas Wellmann Andre (1975) József Attila-díjas költő, író, műfordító, szerkesztő

Gerencsér Anna (1994) író

Juhász Kristóf (1982) író, újságíró, előadóművész

Kántor Mihály (1974) szakíró

Marcsák Gergely (1990) költő, író, zenész

Ráday Zsófia (1999) költő

Reményik Sándor (1890–1941) költő

Shrek Tímea (1989) író

Szentmártoni János (1975) Magyarország Babérkoszorúja díjas költő, író

Szilágyi Diána (1982) újságíró

Szondy-Adorján György (1971) költő, író